

رویدادهای حکومت ملی آذربایجان و کردستان

و

اسناد مهم سیاسی و تاریخی

(۱۳۲۴ - ۱۳۲۵) ۱۹۴۵ - ۱۹۴۶

سپد ۲۰۲۰

گردآوری: فاروق فرهاد

مقدمه:

در مرداد ماه سال ۱۳۲۴ - ۱۹۴۶ کارهای مقدماتی تأسیس فرقه پایان یافت. اسم آن را " فرقه دمکرات آذربایجان - حزب دمکرات آذربایجان " و روز تأسیس آنرا ۱۳۲۴/۶/۱۲ - ۱۹۴۵/۹/۳ گذاشتند. صبح همان روز هنگامی که ساکنان شهرهای آذربایجان از خواب برخاستند اعلامیه‌هایی را به زبان ترکی مشاهده کردند که به دیوارها چسبانده شده بودند. در این بیانیه در مورد تأسیس فرقه‌ی دمکرات آذربایجان و اهداف این سازمان نوشته شده بود و هشتاد تن از بازرگانان، مالکان، فعالین سیاسی، روشنفکران، کشاورزان و روحانیان آنرا امضاء کرده بود.

اولین گنگره تأسیس فرقه‌ی دمکرات آذربایجان در تاریخ ۱۳۲۴/۷/۱۰ - ۱۹۴۵/۱۰/۲ در تبریز برگزار شد. ۲۳۷ نماینده، چهار مشاور و ۱۷ مهمان در این گنگره شرکت کردند. گنگره در مدت ۳ روز برنامه و اساسنامه‌ی فرقه را تصویب کرد و رهبری فرقه را با اکثریت آراء انتخاب کرد. سید جعفر پیشه‌وری به دبیر اول فرقه انتخاب شد.

مجلس ملی در ۲۱ آذر ۱۳۲۴ - ۱۹۴۶ اولین جلسه‌ی مجلس ملی آذربایجان را با شرکت ۷۶ تن از ۹۵ نماینده‌ی تعیین شده و مهمانان در سالن سینمای دیدبان و با نطق محمد تقی رفیعی (نظام الدوله) بعنوان رئیس سنی پارلمان

افتتاح شد. پارلمان ترکیب کابینه‌ی وزرا را به ریاست
پیشه‌وری تصویب کرد.

پیشه‌وری و اعضای کابینه حکومت ملی آذربایجان
هیئتی از حزب دمکرات کردستان در مراسم افتتاح مجلس
ملی آذربایجان و اعلام حکومت ملی شرکت کرده بودند.
اعضای این هیئت عبارت بودند از: حاجی مصطفی داودی،
کریم احمدین، وهاب بلوریان، مناف کریمی و علی ریحانی.
اعضای کمیته مرکزی فرقه‌ی دمکرات نیز در مورد ماهیت
حکومتشان همراه نبودند. نمی دانستند که حکومتشان
مستقل است یا خودمختار در چارچوب خاک ایران. بسیاری
از آنان براین عقیده بودند که حتی اگر خودمختاری
آذربایجان توسط محمد رضا شاه برسمیت شناخته شود،
بعد از خروج نیروهای شوروی از ایران، دولت ایران با توسل
به نیروهای نظامی آنرا از بین می برد.

روز ۱۳۲۴/۹/۲۹ - ۱۹۴۵/۱۲/۱۴ فداییان مسلح که تبریز را محاصره کرده بودند، وارد شهر شدند. پیشه‌وری اعلام کرد که به مناسبت ماه محرم همه‌ی ادارات و موسسات تحت فرمان حکومت ملی همچنین مجلس ملی، یک هفته تعطیل میگردند. بدین ترتیب در آذربایجان، با پشتیبانی نظامی، سیاسی و دیپلماتیک شوروی و مشارکت فعال آنان، مرحله نخست جنبش رهاییبخش ملی آذربایجان، با بدست گرفتن حکومت پایان یافت.

سفر دوم هیئت نمایندگان کرد به دعوت " آتاکیشیف " مسئول امنیتی شوروی که در ۱۵ شهریور سال ۱۳۲۴ - ۱۹۴۶ زمانی صورت گرفت که قاضی محمد رهبر جمعیت احیای کردستان کومله (ژ. ک) شده بود. شرکت کنندگان در این هیئت که قاضی محمد آن را رهبری می کرد همه اعضای جمعیت احیای کردستان بودند. در باکو استقبال گرمی از آنان به عمل آمد. چندین بار با رهبران آذربایجان ملاقات و مذاکره کردند، دو بار با " میر جعفر باقراف " رئیس جمهور و دبیر اول حزب کمونیست آذربایجان ملاقات کردند و پیشنهاداتی را که قبلا بر اساس نیازهای جنبش رهایی بخش ملی کردستان و پروژه‌هایی که برای خلق کرد در نظر داشتند، به وی ارائه دادند.

باقراف در دیدارهایش با رهبران (ژ-کاف) آنها را تشویق کرد که حزبی دمکرات تاسیس کنند که در چهارچوب مرزهای ایران و همگام با خلقهای دیگر ایران در راه دمکراتیزه کردن ایران مبارزه کند و به جمعیت احیای کردستان امیدی نداشته باشید.

۲۶ آذر ۱۳۲۴ روز برافراشتن پرچم کردستان در مهاباد
اول آبان ماه ۱۳۲۴ حزب دمکرات کردستان در مهاباد
تأسیس شد. اگرچه حزب دمکرات در این روز به مثابه‌ی
آلترناتیو (ژ-کاف) تأسیس شد، اما رهبری و اعضای این
حزب همواره آن را به عنوان ادامه‌ی مبارزه کومله‌ی
(ژ-کاف) دانسته و همواره روز ۲۵ مرداد، سالروز تأسیس
(ژ-کاف) را بعنوان سالروز تأسیس حزب دمکرات جشن
میگیرند.

ساعت ۸ روز ۲ بهمن سال ۱۳۲۴ - ۱۹۴۶/۱/۲۲ در حدود ۲۰ هزار نفر از اعضا و هواداران حزب دمکرات کردستان، سران و نمایندگان عشایر و طوایف مختلف کرد، اقشار و طبقات مختلف مردم مهاباد، همچنین مبارزینی از سایر بخشهای کردستان و مصطفی بارزانی در میدان چهار چراغ مهاباد گردآمدند تا در مراسم اعلام جمهوری کردستان شرکت کنند. در این روز بعد از اجتماع مردم در میدان چهار چراغ، اعضای کمیته مرکزی حزب دمکرات و عده‌ای از بزرگان شهر به خانه قاضی محمد رفته و او را تا جایگاه مراسم مشایعت کردند. ویلیام ایگلتون جونز در باره اعلام جمهوری کردستان مینویسد: هیچ روسی در مراسم حضور نداشت. "یرماکوف" که در تبریز اقامت داشت، از دور در اتومبیل جیبی نشسته بود و مراسم را نظاره میکرد.

در میان شادی و شوق مردم، قاضی محمد از اعضای کمیته‌ی مرکزی و بویژه از مردم کردستان سپاسگزاری کرد که رهبری جمهوری را به وی سپرده بودند. بعد قبای بلند و مرسوم قدیمی را از دوش برداشته و با احترام تا کرده و به کنار نهاد. دستار سفیدش را به نشانه‌ی رهبری روحانی کماکان بر سر داشت. به جای قبا یکدست لباس نظامی روسی را که در تبریز برایش دوخته بودند به تن کرده که بعدها به فرم انیفورم سربازی کردستان تبدیل شد.

در این میان رئیس جمهور ارجمند به اعضای کمیته مرکزی دستور دادند که قرآن مقدس، نقشه و پرچم کردستان را آماده کنند. بدون درنگ اعضای کمیته‌ی مرکزی در حالیکه در صف دو نفری پشت سرهم ایستاده بودند براه افتادند و از دفتر حزب دمکرات، قرآن مقدس را همراه با پرچم کردستان و نقشه‌ی کردستان با احترام خاصی بدست ملا حسین شکاک داده و با همان ترتیب در بیعت او که آنها را حمل میکرد به جایگاه و به حضور پیشوا بازگشتند. پیشوا با دست خویش سرپوش (پارچه‌ای) را به کنار زد و ادای سوگند کرد:

"من به خدا، به کلام عظیم خدا، به میهن، به شرافت ملی کرد، به پرچم مقدس کردستان قسم میخورم که تا آخرین نفس حیاتم و ریخته شدن آخرین قطره‌ی خونم با جان و مال در راه حفظ استقلال و برافراشته نگاهداشتن پرچم کردستان تلاش کنم و نسبت به جمهوری کردستان و وحدت کرد و آذری مطیع و وفادار باشم".

۲ بهمن سال ۱۳۲۴-۱۹۴۶ روز اعلام جمهوری کردستان

میر جعفر باقراوف، پیشه‌وری و رهبران جمهوری آذربایجان شوروی و حکومت ملی آذربایجان در ایران مخالف اعلام جمهوری در کردستان بودند. اما بعداً با رهنمود مسکو دست از مخالفت برداشته و تلاش می‌کردند این جمهوری نوپا را تحت کنترل خویش درآورند.

سرانجام روز ۲۱ آذر سال ۱۳۲۵-۱۹۴۶ مسکو اجازه داد مرزهای شوروی در جلفا، خدا آفرین، پيله سوار و آستارا را برای پناهندگان باز کنند. در حدود ۵۷۸۴ نفر از این مرزها وارد خاک شوروی شدند.

ظهر روز ۲۳ آذر سال ۱۳۲۵-۱۹۴۶ نیروهای ارتش وارد تبریز شدند. اما جلوی غارت و کشتار گرفته نشد. نظامیان صاحبان اصلی شهر شدند و نخستین دادگاه صحرایی نظامی

آغاز به کار کرد. در زندانهای تبریز به علت کثرت دستگیرشدگان دیگر جا نبود. ساختن زندانهای جدید نیز ممکن نبود. جهت پیدا کردن جا برای زندانیان جدید، گروهی از فعالین فرقه‌ی دمکرات را تیرباران می کردند. در عرض چند روز تعداد تیرباران شده‌ها به ۳۰۰۰ هزار نفر رسیده بود.

ارتش ایران بعد از اشغال آذربایجان به سمت کردستان پیشروی کرد. روز ۱۳۲۵ / ۹ / ۲۶ پیشوا قاضی محمد و سران جمهوری تا نزدیک "گوی تپه" در ۱۲ کیلومتری شهر مهاباد به استقبال ارتش ایران رفتند و قوای ایران را به فرماندهی سرهنگ غفاری به مهاباد آوردند. در این روز پس از گذشت قریب به یک سال از اعلام جمهوری و برافراشتن پرچم کردستان به وسیله‌ی پیشوا قاضی محمد مهاباد دوباره به اشغال ارتش ایران درآمد.

از کتاب جمهوری کردستان، نویسنده: حامید گوهری، ترجمه:
حسن ماورانی چاپ اول سال ۲۰۱۳

پیشه‌وری در پی فروپاشی فرقه دموکرات آذربایجان به آذربایجان شوروی گریخت و سرانجام در ۲۰ تیر ۱۳۲۶ پس از یک حادثه رانندگی در بیمارستان درگذشت. به دلیل مشاجره لفظی پیشه‌وری و میر جعفر باقروف، صدر وزیران جمهوری آذربایجان شوروی احتمال داده میشود که باقروف در این حادثه دست داشته است.

بعد از فروپاشی حکومت ملی کردستان پیشوا قاضی محمد دستگیر و به مدت صد روز در مهاباد زندانی شد. او به پیمان و عهده‌ی که با ملت خود بسته بود وفادار ماند، و مهاباد را ترک نکرد. قاضی محمد در یک دادگاه نظامی و غیر عادلانه محکوم به اعدام شد. روز ۱۰ فروردین سال ۱۳۲۶ در میدان چهار چراغ همان جایی که حکومت ملی کردستان را اعلام کرد، حکم اعدام اجرا شد.

این اسناد که از ۲۸ ژانویه ۱۹۴۶ - ۸ بهمن ۱۳۲۴، شروع میشود، و ۶ می ۱۹۴۶ - ۱۶ اردیبهشت سال ۱۳۲۵ خاتمه مییابد، حاوی مطالب و گزارش‌های بسیار مهم در مورد وقایع و رویدادهای تاریخی این دو حکومت می باشد. گردآوری این اسناد کمک شایانی است به کسانی که علاقه‌مند به رویدادهای این دو حکومت و تجزیه و تحلیل تاریخی و سیاسی آن هستند.

فاروق فرهاد ۲۰۲۰/۱۲/۱۲

تلگرام ۲۸۴۶ - ۱.....۸۹۱

تلگراف موری سفیر امریکا در ایران به وزرات خارجه امریکا
تهران - ۲۸ ژانویه ۱۹۴۶ - ۸ بهمن ۱۳۲۴ ساعت ۱ شامگاه
محرمانه - با حق تقدیم

من دیروز قوام را پس از آنکه فرمان انتصاب رسمی خود را
به نخست وزیری دریافت کرد ملاقات نمودم. او تلگرافی به
من ارائه داد که در همان موقع به سفیر ایران در لندن
مخابره کرده بود. مبنی براینکه بهیچ وجه از کوششهایی
در این مورد که مسئله ایران را در معرض توجه سازمان ملل
متحد قرار دهد نگاهد. ولی در عین حال با ویشینسکی تماس
برقرار نماید تا از اغتنام فرصت پیشنهادی برای حل مستقیم
موضوع وسیله ایران و شوروی اطمینان یابد. به تقی زاده
دستور داده شده است که در این تماس با علی سهیلی ارتباط
یابد.

قوام اضافه کرد او پیشنهاد کرده است که کوشش در ایجاد
مذاکرات با روسها هم در اینجا و هم در مسکو بعمل آید و
به اضافه در نظر دارد که یک هیئت مخصوص برای انجام
مذاکره با آذربایجان بفرستد.

او یادآور شد که آذربایجانیان را با دادن انجمنهای محلی
رام خواهد کرد. (من چنین استنباط کردم که او مجلس

فعلی تبریز را به رسمیت نخواهد شناخت). در تعقیب مذاکره با روسها من تذکراتی که به حکیمی داده بودم برای تجدید امکان انتخاب افراد متشخص خارج از دستگاه ماشین سیاسی معمولی داده بودم تکرار کردم و مجددا اشاره به توفیق یک چنین روشی که از طرف رئیس جمهوری روزولت هم بکار برده شده بود کردم.

قوام گفت: او معتقد است که مشکلات امروز ایران و روسیه شوروی به بحران اواخر سال ۱۹۴۴ برمی گردد. یعنی هنگامیکه ساعد نخست وزیر بود و از پذیرفتن درخواست حق استخراج نفت وسیله روسها در شمال امتناع ورزید.

البته من از دادن پاسخ مستقیم سر باز زدم ولی بطور کلی مذاکره پرزیدنت روزولت را که در سال ۱۹۴۳ با شاهنشاه مبنی براینکه نباید گذارد منابع نفت کشور بدست خارجیان درآید و باید به نحوی کوشش بعمل آورد تا به صلاح و به منفعت و بالابردن سطح زندگی مردم ایران مورد بهره‌برداری قرار گیرد، متذکر شدم.

قوام گفت: قصد اصلی او این بود که تشکیل کابینه خود را به تعویق اندازد تا پس از آنکه تصمیم گرفت که آیا روسها میل دارند با ایران بر اساس رضایت بخشی وارد مذاکره شوند یا نه. به هر حال او معتقد است که این ممکن است مدت درازی بطول انجامد و غیر عاقلانه خواهد بود که

مملکت را بدون هیئت دولت برای مدت نامحدودی به حال خود وا گذاشت. بنابر این من تحت این تصورم که او بزودی انتخاب وزرا خود را آغاز نماید. او یک بار گفت چنانچه وزراتخانه ما یا سفارت ما بتواند راجع به اجرای وظایفش به او راهنمایی بدهد سپاسگزار خواهد بود.

ارسال تحت شماره ۱۲۵ به وزرات خارجه امریکا. تحت شماره ۲۰ تکراری لندن (سفارت امریکا) - تحت شماره ۲۴ مسکو (سفارت امریکا).

موری

تلگرام ۴۴۶ - ۲.....۸۹۱

تلگراف روسو نایب قونسول امریکا در تبریز به وزیر امور
خارجہ امریکا

تبریز ۴ فوریه ۱۹۴۶ - ۱۵ بهمن ۱۳۲۴ ساعت ۲ بعدازظهر

محرمانه

اینک گزارش روسو به قرار زیر است: او امروز صبح به ملاقات پیشه‌وری نخست وزیر با توجه باینکه در ترخیص محموله سوسیسی (کالباس) متعلق به امریکائیها موثر واقع گردد رفت. صندوقها اینک در انبار کالا تبریز به علت عدم اجازه خروج از آذربایجان در حال فاسد شدن میباشند. من از وضع ناگوار همه‌جاگیر در این ایالت ذکر کردم و از او استعلام نمودم راجع به آنچه اقدامی باید معمول داشت. او در پاسخ گفت: در برابر تقاضای تجار، این دولت آماده انعقاد قراردادهای تجارتی با دولتهای بیگانه می باشد. من گفتم گمان می کنم ملل تحت سیادت سلطنتی نمی توانند چنان قراردادهائی منعقد نمایند. او جواب داد من از این موضوع اطلاع دارم اما ملت باید زندگی کند و راه دیگری وجود ندارد.

من سؤال کردم آیا منظورش این است که عقیده خود را مبنی برماندن در درون ملت ایران تغییر داده است. او در پاسخ گفت نه. اما ملت باید زندگی اقتصادی داشته باشد و در پاسخ سؤال گفت او فعلا با هیچ دولت خارجی در مذاکره نمی باشد.

من گفتم اطلاع یافته‌ام که " هیئت سانسور فیلم " برقرار شده و نمایش فیلمهای امریکائی را بعلل سیاسی ممنوع مینمایند. او جواب داد این حقیقت ندارد آن فیلمها بعلل زمینه اخلاقی ممکن است بریده شده باشند. او افزود که ممکن است اشتباهاتی انجام گرفته باشد ولی او توجه خواهد داشت که دیگر تکرار نمی شود.

من سپس ضمن مکالمه از او خواستم که احساسات او راجع به جریان مذاکرات ایران و شورای امنیت چیست؟ او به هیجان آمد و گفت: ارجاع این مسئله به سازمان ملل متحد اشتباه بزرگی بوده است. زیرا موضوع صرفا یک مسئله داخلی بین دولت مرکزی و آذربایجان بوده است. او گفت: هیچ تصمیمی نمیتواند در این مورد بدون رضایت آذربایجان انجام یابد و هر تصمیمی که برای آذربایجان نامساعد باشد مهم نیست " کی و کجا و آیا با قوائی پشتیبانی میشود یا نه با مقاومت روبرو خواهد شد " .

او گفت: مردمش از حیات و هستی ملی انصراف نخواهند کرد و برای حفظ آن تا آخرین نفس و در صورت لزوم با چوب و سنگ خواهند جنگید. او به گفتارش ادامه داد و از این حقیقت که این مسئله و بدون رضایتش در باره دولت او مورد بحث قرار گیرد ابراز تنفر کرد و گفت مثل این میماند که بدون اطلاع دختری پدر و مادر ترتیب ازدواج او را بدهند. من به تفسیر برخاستم که بنا به استنباط من این مسئله بین اتحاد شوروی و ایران بوده است و بدین گونه بطور وضوح موضوعی است بین المللی و سازمان ملل متحد یقیناً برای این گونه مسائل بوجود آمده است و او خود اظهار داشته است که استقلال ایالت را مورد توجه قرار نداده است و بنابراین نمی توان به ماهیت این بحث پی برد. زیرا ایالت یک ملت معمولاً در عداد امور بین المللی قرار نمی گیرد. او در پاسخ گفت: وضع خاص آذربایجان باید دانسته شود و در این گونه امور باید مستقیماً مورد مشورت قرار گیرد. من از او پرسیدم در این موقعیتی که فعلاً در آن واقعید آیا از جهت یافتن راه یا ترتیب حل و رضایت بخش با دولت مرکزی آنرا غیر قابل ترمیم میدانید.

او گفت: غیر قابل ترمیم است باین معنی که دولت او یک قدم هم برای مبارزه در راه حیات و هستی ملی عقب نشینی نمیکند و قابل ترمیم است باین معنی که چنانچه دولت مرکزی بخواهد نزد او بیاید ابواب برقراری روابط مطلوب

بسته نخواهد بود. او از دولت مرکزی به علت فقد همکاری و عدم کوشش برای رسیدن به توافق رضایت بخش به انتقاد شدید پرداخت.

من سپس پرسیدم: آیا او تاکنون چنین قدمی برداشته است؟ جواب داد: که او اعلامیه تقاضاهای آذربایجان را خیلی پیش برای شاهنشاه و مجلس فرستاده است و حتی رسید آنها هم اعلام نگریده است. من آنگاه راجع به نطق اخیر او (تلگرام ۱۱ مورخ ۲۸ ژانویه) ابراز علاقمندی نمودم و مخصوصا اشاره در آن به " ملل امپریالیست خارجی " نموده که به دشمنان او کمک می دهند و استعلام کردم اشاره او به چه مللی بوده است.

او در جواب گفت: او ملت بخصوصی را در نظر نداشته ولی هر ملتی که مخالف سرنوشت آذربایجان باشد در آن توصیف وارد است. او ادامه داد که او گفته است دولتها و نه ملتها زیرا فقط بعلت اینکه دولت خارجی سیاست خصمانه را بپذیرد معرف این نیست او ملت را خصمی تلقی نماید.

من اظهار داشتم با توجه به مشکلات حرکت دسته‌های بزرگ قشون تعجب می کنم چگونه تا دوم مارس که اینقدر نزدیک است علی الظاهر هیچگونه نقل و انتقالی از طرف سپاهیان شوروی در جهت تخلیه دیده نمی شود. او جواب داد: " چرا

از روسها نمی پرسید که چرا نمی روند ". من گفتم: سؤال نکردم فقط بیان توضیحی بود.

سپس او گفت: او از عدم آثار عزیمت باخبر است ولی از آنجائی که روسها شدیداً و قویاً در امور محلی بی طرف بوده‌اند و چون ترتیب کارها با دولت مرکزی داده شده است نه با آذربایجان و از آنجائی که او مسائل فشار آورنده‌تر داخلی دارد در این لحظه قصد تقاضا از سپاهیان روسی مبنی بر تخلیه را ندارد.

او گفت: شاید بعداً دولت او از آنان تقاضای ترک آنجا را بنماید ولی این موضوع باید بعدها مورد توجه قرار گیرد. نظر او راجع به وضع کردها و مصاحبه انجام شده با تلگرام جداگانه ارسال میگردد.

تحت شماره ۵ به وزرات خارجه امریکا، ۲۱ به تهران سفارت امریکا و ۹ به لندن و مسکو.

روسو

تلگراف ۱۲۴۶ - ۱ ..... ۸۹۱۰

تلگراف وزیر امور خارجه امريکا به " جرج کنان " کاردار
سفارت امريکا در اتحاد جماهیر شوروی (مسکو)
واشینگتن ۶ فوریه ۱۹۴۶ - ۷ بهمن ۱۳۲۴ ساعت ۷ شامگاه
محرمانه - فوری

۲۳۲ - عطف به تلگرام ۵۳ دوازدهم ژانویه

با توجه به اظهارات سفارت شوروی در تهران که آرامشی
در آذربایجان برقرار است لطفا از مقامات مسئول شوروی
درخواست نمائید که به مقامات نظامی و نمایندگی سیاسی
خود در ایران دستور دهند که جواز برای مسافرت به شمال
ایران برای آقای " آرتور گودوین " (عطف تلگرام ۱۳۲ مورخ
۲۹ ژانویه) و یک چنین مخبرین صاحب اعتبار امریکائی
که بخواهد به منظور تهیه گزارش برای روزنامه‌های این
مملکت از آذربایجان دیدن نمایند صادر کنند .

ارسال به مسکو (سفارت امريکا) - تکرار (سفارت امريکا) -
بیرنس

تلگرام ۷۶۱ - ۹۱ - ۲ - ۸۴۶

تلگراف موری سفیر امریکا در ایران به وزیر خارجه امریکا
تهران ۸ فوریه ۱۹۴۶ - ۱۹ بهمن ۱۳۲۴ ساعت ۲ شامگاه
محرمانه

دیروز قوام به من گفت: او شک دارد که روسها قصد داشته باشند در ۲ مارس ایران را تخلیه نمایند. بهرحال او اظهار امیدواری کرد که در نتیجه مذاکرات پیش بینی شده‌اش در مسکو که او می‌پندارد در آنجا بتواند محیط دوستانه‌تری بوجود آورد ترتیب عقب نشینی داده شود.

او بطور ختم تصمیم گرفته است که شخصا به مسکو برود اما هنوز وقت دقیق حرکت یا انتخاب افرادی که با او خواهند بود معین نشده است. او یادآور شد در این باره باید تا بعد از تشکیل کابینه که گمان می‌کند در ظرف هفته انجام گیرد صبر کند.

من تذکر دادم که در بعضی محافل به نظر میرسد احساس می‌نمایند که شخصا دست به این سفر زدن غیر عاقلانه باشد. در جواب گفت: او خود نیز این گفته‌ها را شنیده است ولی این گونه اشارات برای بی اعتبار ساختن و تضعیف وضع او صورت می‌گیرد. او شدیداً از تصمیم خود برای رفتن دفاع می‌کند.

در پاسخ به سؤال من قوام گفت: او هنوز قصد دارد که یک هیئت به آذربایجان بفرستد و نقشه‌اش این است که این هیئت را همان موقع که خود به مسکو میرود به آذربایجان اعزام دارد. نخست وزیر با نفرت از گزارش رویتر مبنی بر دادن امتیازات بسیار به آذربایجان و روسها سخن گفت (تلگرام ۱۷۲ من مورخ ۸ فوریه) - وقتی من او را دیدم او کنفرانس مطبوعاتی تشکیل داده بود و بطور قاطع آن را تکذیب کرده بود.

در بحث با من قوام اطمینان خود را از اینکه این گزارش از سید ضیاءالدین (دشمن سر سخت او) ناشی شده است ابراز داشت چه او میخواست است اول او را نزد انگلیسها بی اعتبار کند و دوم اینکه او مجبور به تکذیب تمید دادن هر نوع امتیازی به روسها قبل از اینکه مذاکره با آنها شروع شود گردد. او مخصوصا از رویتر عصبانی بود که چرا قبلا بدون آنکه صحت و سقم خبر را از خود او جویا شود آنرا منتشر کرده است.

تحت شماره ۱۷۷ به وزارت خارجه امریکا، تکراری به شماره ۴۲ مسکو (سفارت امریکا) به شماره ۲۱ به لندن (سفارت امریکا)

موری

تلگرام ۱۱۴۶ - ۲۰۲ - ۸۹۱

تلگراف روسو نایب قونسول امریکا در تبریز به وزارت
خارجہ امریکا

تبریز ۱۱ فوریه ۱۹۴۶ - ۲۲ بهمن ۱۳۲۴

محرمانہ

سیاست مدام پیشه‌وری تا ۲۶ ژانویه عبارت بود از ارائه
صبر و احتیاط و تحمل و شدیداً اعتراض به تمایل مذاکره با
تهران و حال آنکه در همین مدت وضع غیر قابل تحمل
اقتصادی را تشویق می نمود. اما در تاریخ فوق او به تاکتیک
فسادخیز و اعلام غلو امیر جنگ جویانه و شدت (در بیانیه
که در تلگرام شماره ۱۹ مورخ ۹) اظهار شده که اعلامیه به
وسیله پیشه‌وری به عنوان رئیس حزب دمکرات و نخست وزیر
آذربایجان اعلام و در روزنامه آذربایجان مورخ ۷ فوریه
انتشار یافته است.

گزارش دادم و اعلام تشکیل سپاه و شروع بنام نویسی
داوطلب و نیز درخواست از پیشوایان مذهبی مبنی بر دادن
حکم جهاد دست زده است. در دو روز گذشته تظاهرات جنون
آمیز در خیابانها به منظور ایجاد روحیه حمایت از قشون
داوطلب و جنگجو در مردم برپا داشته است.

تهدیدات و توهینهای بسیار شدید و بی محابا و اظهارات اخیر پیشه‌وری باعث نگرانیهای شدید در محل گردیده است. ظاهرا محرک اصلی در پشت روش اولیه آنها مبنی بر منبع اجازه دموکراتها و روسها از اینگونه تبلیغات، مظلوم و انمود ساختن خود و موجه‌سازی ظاهری امور و عطف کلیه فساد به حکومت " مستبد و مرتجع " تهران بوده است.

بهر صورت کاملا واضح و روشن بود که این روش احتیاط کارانه زیاد نمی توانست نگاهداشته شود (چنانکه در تلگرام شماره ۵ مورخ ۱۹ ژانویه پیش بینی کردم) اما محرک پشت سیاست جدید خشونتها و اهانتها لفظی بطور علنی به این منظور انجام می شود که به روسها بهانه اشغال داده شود. تا از خونریزی و آشوب و جهاد که وسیله طرفداران شناخته شده محلی روسها تبلیغ و اشاعه می شود جلوگیری بعمل آورند.

این نقشه‌ها که با مهارت طراحی شده است بطور وضوح در وهله اول حقانیت تبلیغاتی را پایه‌ریزی می کند که روسها در حمایت اخلاقی و کمک به رژیم دموکراتها را مجاز جلوه دهد و در وهله دوم بهانه برای تامین کمک های عملی اشغال مداوم نظامی، عقیده بر این است که در این مرحله از مذاکرات بین تهران و آذربایجان موفقیت آمیز نخواهد بود. مگر اینکه امتیازات بسیاری از طرف تهران اعطا گردد.

گرچه همانگونه که در تلگراف شماره ۱۲ مورخ ۳۰ ژانویه خود گزارش دادم استماع پرونده ایران در شورای امنیت ایجاد نگرانی آتی برای زعمای دموکرات نمود ولی پس گرفتن آن از جلسه مذاکرات بعنوان یک توفیق برای شورویها تعبیر گردیده است و آنان را تشویق به انجام خشونت‌های بیشتر و سیاست‌های جنگ طلبانه‌تر نموده است.

همینگونه تعبیرات نیز از خارج کردن موضوع ایران از دستور جلسه شورای امنیت برای افکار عمومی حاصل گردیده است. معذالک عدم اجرای اصلاحات اعلام شده داخلی و یأس روزافزون شرایط اقتصادی و بیکاری همه جاگیر و تقریبا مخالفت همگانی را از هر نقطه نظر علیه رژیم دموکرات (پیشه‌وری) برانگیخته و حمایت‌های آزمایشی خود را از برنامه‌های داخلی کاملا سلب کرده‌اند.

یگانه حمایتی که از رژیم بعمل می‌آید از اعضاء فعال خودشان است که تخمین زده می‌شود که بیش از پنج درصد جمعیت نباشد. البته به استثنای کسانی که تحت شکنجه و فشار از رژیم حمایت بعمل می‌آورند. ولی عدم توافق در مورد تروریزم افراطی - اوضاع اقتصادی و مسئله کردها و حتی تشکیلات داخلی (دولت) و هیئت مدیره حزب را با رنجش خاطر و کدورتی که از مربیان شوروی گزارش شده است متزلزل ساخته است. همچنین فدائیان (داوطلبان

داخلی مسلح رژیم پیشه‌وری (به علت عدم پرداخت وضع آنان از چپاول آنها را ترک می نمایند .

اظهارات تند و هیجان آمیز پیشه‌وری مبنی بر حمایت مردم تشویق نام نویسی در سپاه ملی جدید بطور یقین و مسلم پوشالی و دروغ است. تقریباً مخالف همگانی یقین و مسلم است و بسیاری از کسانی که به سن رفتن به خدمت سپاهی رسیده‌اند ورقه خود را پر نکرده و خود را مخفی نموده‌اند. پلیس (پیشه‌وری) شروع به گرفتن و بردن هر فرد مستعدی که در خیابانها راه میرود نموده است.

چنانکه قشون شورویها عقب نشیند قشون و همه رژیم دموکرات بدون شک و فورا به میل خود درهم فرو خواهد ریخت. ولی مادامیکه شورویها در آنجا باقی بماند و امید کمک از خارج قطع شود از این مخالفتها نمی توان انتظار نتیجه جدی گرفت. زیرا هر چند تاکتیک علنی تروریست از اواسط ماه ژانویه کاهش گرفته است ولی وحشت همگانی از روسها به شدت سایه گسترده است.

تماس روسها در "علن" بین روسها و مقامات محلی محدود به امور فرهنگی و اجتماعی است اما به همه ناظران روشن و آشکار است که تماسها مخفیانه و پنهان با جنرال قونسول محلی و همه روسهای مصدر قدرت در شهر و فرماندهان در محل پیوسته برقرار و استوار می باشد.

هیچگونه آثار عقب نشینی نظامی روسها به چشم نمیخورد بلکه گزارشها موثق میرسد که کنترات ۶ ماهه برای تامین مایحتاج گروه‌های تقویتی برقرار و از سرحد شوروی پیوسته در حال رسیدن است.

توجه شما در این مرحله به این حقیقت عطف می شود که در ملاقات اخیر (تلگرام شماره ۱۵ مورخ ۴ فوریه) با پیشه‌وری عملا وی تأیید ماندن در حال اشغال را نموده است، و نیز اصرار تهدیدآمیز او که چنانچه آینده رژیم او بسته به تصمیم شورای امنیت باشد تقریبا با اجازه دخالت شوروی معادل می باشد. گرچه استقلال آذربایجان با این تعداد کلمات اعلام نگردیده است گمان میرود که لغات و اعمال اخیر ممکن است معادل با آن گرفته شود. علایم دیگری که از کناره‌گیرندگان دیده می شود زدن نشانها و علامتها سلطنتی و ارائه تمثال شاهنشاه ایران می باشد که اخیرا ممنوع شده بودند.

تحت شماره ۲۰ وزارت خارجه امریکا - ۲۷ تهران (سفارت امریکا) - ۱۳ به مسکو و لندن (سفارت امریکا)

روسو

تلگرام ۷۶۱ - ۹۱ - ۳ - ۵۴۶

تلگراف " روسو " نایب قونسول امریکا در تبریز به وزیر
خارجہ امریکا

تبریز ۵ مارس ۱۹۴۶ - ۱۴ اسفند ۱۳۲۴ ساعت ۱ شامگاه.
محرمانہ - فوری

از دیروز بطور فوق العادہ انتقالات سپاہیان شوروی به
طریق زیر ادامه دارد:

در شب ۳ مارس تعداد ۴۵۰ کامیون مملو از ملزومات که
عمده آنها تجهیزات بود از تبریز به طرف تهران به حرکت
آمد.

دیشب ۲۰ دستگاہ تانک با ۱۰۰ دستگاہ کامیون به همان
مقصد حرکت کرد و امروز صبح به بستان آباد رسید.
دورژیمان سوارہ نظام با دستگاہ توپخانہ مجهز به تمام
وسائل جنگی امروز از تبریز به طرف مرند حرکت کرد، معلوم
نیست آیا آنها به طرف جلفا می روند یا به سوی "خوی" یا
رضائیہ و یا ماکو متوجہ خواهند شد.

بہر حال بارگیری علیق بسیار زیاد کہ وسیلہ روسها از تبریز
مخصوصا بہ رضائیہ در ہفتہ اخیر صورت گرفت بہ نظر
میرسد کہ شہر دوم در مسیر آنها باشد.

به علاوه از مهاباد گزارش میرسد که کردها آماده اعلام ادعا بر کردستان ترکیه شده‌اند و نقشه کشیده‌اند که عملیات نظامی را به این منظور بزودی آغاز نمایند.

یک نیروی قوی سواره نظام دیگر شوروی دو روز قبل مشاهده شد که به سمت جنوب در حرکتند و چنانچه گزارش می‌رسد مقصد آنها از "گیرگان" سرحد با عراق میباشد. برای ملحق شدن به این حرکات دیشب ۹ دستگاه تانک شوروی به سوی مراغه حرکت کرد.

در تبریز حداقل دورژیمان سوار و تعدادی توپخانه و تعداد غیر معلومی زره‌پوش باقیمانده است ولی در ظرف سه شب گذشته چندین کامیون نظامی مملو از سرباز مشاهده شد که از سرحد شوروی وارد می‌کردند.

تحت شماره ۱۴۰ به وزارت خارجه امریکا - ۵۵ تهران (سفارت امریکا) - ۲۲ مسکو (سفارت امریکا) - ۲۰ آنکارا (سفارت امریکا) ارسال گردید.

روسو

تلگرام ۶۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹۱ - ۸۶۱

تلگراف روسو نایب قونسول امریکا در تبریز به وزرات
خارجہ امریکا

تبریز ۶ مارس ۱۹۴۶ - ۱۵ اسفند

محرمانہ - فوری

ورود قوای تقویتی شوروی شب و روز وسیله کامیون و راه
آهن از سرحد شوروی ادامه دارد و پیوسته از اینجا به
جاهای دیگر اعزام می شوند. دیروز ۴۶ دستگاه تانک متوسط
با راه آهن از روسیه رسید.

ژنرال " باگرامیان " فرمانده قشون شوروی با سابقه
درخشان جنگی برای اشغال فرماندهی سپاهیان شوروی در
آذربایجان ایران به اینجا وارد شد و جانشین ژنرال
" گلینسکی " که تجربیات جنگی ندارد گردیده است.

تانکها و کامیونها مملو از ملزومات و توپخانه و سواره از
دیروز (تلگراف شماره ۴۰ مورخ ۴ مارس اینجانب) به طرف
تهران در حرکت میباشد و راه تهران - تبریز به علت این نقل
و انتقالات بطور کامل بسته شده است. کامیونها مملو از
نظامیان آذربایجانی نیز گزارش شده است که به تعداد قابل
توجهی در همان مسیر در حرکت می باشد.

علاوه بر این سپاهیان روسی شامل قوای نیرومند توپخانه موتوریزه به سمت جنوب به سوی " مهاباد " و سرحد عراق عزیمت کردند. قبلا یک نفر مطلع قابل اعتماد محرمانه اظهار داشت دیروز از یک نفر افسر عالی رتبه شنیده است که دورژیمن سواره که دیروز به طرف " مهاباد " حرکت کردند و میبایست در کارزار بر دورژیمن سوم ملحق می شدند اکنون به طرف بازرگان در مرز ایران و ترکیه و ماکو پیشروی می نمایند.

این نقطه بر مرزهای دست یافتنی ترکیه تسلط دارد. نیروی اشغالی تبریز فقط دیروز از روسیه که چند هفته پیش حرکت کرده بودند وارد شده و در آن مستقر شده‌اند. گزارش مسافری جدید می‌رساند که سپاهیان روسی مستقر در مناطق سرحدی کاملا با نفرات و تجهیزات تقویت کرده‌اند. و همچنین گزارش می‌رسد که تعداد بسیاری از سپاهیان ارتش کرد با کامیون از " مهاباد " و رضائیه به طرف شمال حرکت داده شده‌اند تا مرز ترکیه را زیر نظر داشته باشند. کلیه سپاهیان شوروی که از اینجا عزیمت کرده‌اند برای جنگ مجهز می باشند و آنچه قابل توجه به نظر می‌رسد فقدان لوازم و ابزار ساختوگیری آنان است. تمام ملاحظات و گزارشها معرف این است که روسها ناگزیر برای عملیات بزرگ نظامی خود را آماده می نمایند.

ضمن تلگرام این نکات گزارش رسید که یک محموله دیگر از تانکها از شوروی رسید. ژنرال "باگرامیان" گفته میشود که متخصص جنگهای تانکی است.

تحت شماره ۴۱ به وزارت خارجه امریکا - ۲۲ به مسکو (سفارت امریکا) - ۲۱ به لندن (سفارت امریکا) - ۸۰ به آنکارا (سفارت امریکا) - ۶۰ بغداد (سفارت امریکا)

روسو

گروهی از پیشمرگه‌های کرد در کنار فدائیان آذربایجانی

تلگرام ۷۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹۱ - ۸۱۱

تلگراف روسو نایب قونسول امریکا در تبریز به وزارت
خارجہ امریکا

تبریز ۷ مارس ۱۹۴۶ - ۱۶ اسفند، ساعت ۲ بعدازظهر

خیلی محرمانه - فوری

پیرو تلگرام ۴۱ مورخ ۶ مارس - من نمی توانم بیش از این
از اهمیت وخامتزای نقل و انتقال و حرکات جاری سپاهیان
شوروی در اینجا تأکید نمایم. این یک نوع ترمیم عادی سپاه
نیست بلکه یک توسعه کامل جنگی به شمار است. دیشب
یک نیروی دیگری مشتمل بر ۲۰ دستگاه تانک متوسط و ۲۰
دستگاه زرهپوش و چهل کامیون مملو از پیاده نظام به طرف
تهران حرکت کرد و یک نیروی دیگر مشتمل بر ۱۲ تانک و
تعداد غیر معین پیاده نظام موتوریزه بعدا به سمت جنوب
به سوی " مهاباد " به حرکت آمد. این انتقالات علاوه بر
انتقالات تدریجی و مداومی است که در هر دوسوی جریان
دارد و دلایل بسیاری موجود است که میتوان باور کرد که
تعداد قابل توجهی از سپاهیان از راههای فرعی به منظور
اجتناب از دیده شدن حرکت داده می شوند.

خیابانها مملو از نظامیان موتور سوار هستند که تعداد آنها
به مراتب بیش از سواره نظام که سپاه اصلی اینجا را

تشکیل میدهند میباشد. کامیونها و زره‌پوشها بیش از اسب در اینجا دیده می‌شوند. تانکهای نو هنوز علی‌الدوام با طیاره میرسد.

من امروز صبح ۱۲ دستگاه متوسط و نو و سوار نشده آن را شخصا دیدم. به موازات آن مهمات چه برای توپخانه و چه سلاحهای کوچک پیوسته تخلیه می‌شوند و مستقیما بر تانکها سوار می‌نمایند.

حدود ۲۰ دستگاه کامیون نیز مملو از مهمات منطقه ممالک متحده سلطنتی انگلستان بود. شورویها مجددا (گاریل) را که قبلا محل مهمات متروک بود باز کرده و به مقادیر زیاد از انبارها به اینجا حمل می‌گردد. پستهای بازرسی که فقط در دوره انقلاب وجود داشت مجددا مستقر شده است.

روسها از صدور جواز عبور و سفر برای من بدون توضیحات و غیره برای رفتن به "مهاباد" امتناع ورزیدند. اینجانب انتظار قطع مخابرات را هر لحظه دارم.

تحت شماره ۴۲ به وزارت خارجه امریکا - ۵۷ به تهران (سفارت امریکا) - ۲۴ به مسکو (سفارت امریکا) - ۲۲ لندن (سفارت امریکا) - ۹۰ آنکارا (سفارت امریکا)

روسو.

تلگرام ۱۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹ - ۸۶۱

تلگراف وزیر امور خارجه امريکا به کنان کاردار سفارت
امريکا در اتحاد جماهیر شوروی (مسکو)
واشینگتون ۸ مارس ۱۹۴۶ - ۱۷ اسفند ۱۳۲۴

بسیار محرمانه - فوری

برای "کنان". لطفا پیغام زیر را به وزیر خارجه شوروی
تسلیم نمائید:

دولت ممالک متحده افتخار دارد که به دولت اتحاد جماهیر
شوروی اطلاع دهد که گزارش رسیده مبنی بر این است که
اخیرا نقل و انتقالات قابل توجهی در نیرو و مواد جنگی
شوروی در امتداد مرز شوروی به طرف تبریز و از تبریز به
سوی تهران - مهاباد و نقاط مختلفه در جنوب شرقی ایران
صورت میگیرد.

دولت ممالک متحده امريکا مایل است بداند که آیا دولت
اتحاد جماهیر شوروی به جای عقب کشیدن نیروی خود از
ایران چنانچه در یاداشت مورخ ششم مارس سفارتخانه
اصرار شده بود مشغول وارد کردن قوای اضافی به ایران
میباشد. چنانچه قوای شوروی در حال افزایش می باشد این
دولت دریافت اطلاعات فوری راجع به مقاصد این اقدامات
استقبال می نماید.

ارسال به مسکو (سفارت امریکا) - تکراری لندن و تهران
(سفارت امریکا) - آنکارا (سفارت امریکا) - بغداد (سفارت
امریکا) - بیرنس

تلگرام ۱۱۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹ - ۸۶۱

قسمتهائی از تلگراف موری سفیر امریکا در ایران به
وزارتخانه امریکا

تهران ۱۱ مارس ۱۹۴۶ - ۲۰ اسفند ۱۳۲۴ ساعت ۴ شامگاه

بسیار محرمانه - بی نهایت فوری

دیروز در کاخ شاهنشاه را به موقع ترک کردم تا مراسم
استقبال برای قوام در ورودش به فرودگاه در ساعت ۱۲ و
۴۵ دقیقه بعمل آورم. استقبال پرشوری از طرف جمعیت
بسیاری بعمل آمده بود و او فوراً به کاخ شاهنشاه رفت تا
گزارش مختصری به شاهنشاه عرض کند. در زیر مضمون
مذاکراتی است که بین من و قوام دو ساعت و نیم به طول
انجامید و او تقاضا کرد که کاملاً محرمانه بماند.

استقبال از قوام در بازگشت از مسکو فرودگاه تهران

۱- قبل از آنکه از او راجع به مذاکرات مسکو استعلام نمایم نسخه‌ای از یادداشت مورخ ۶ مارس خودمان به دولت شوروی که او قبلاً ندیده بود و مضمونش برایش ترجمه شده بود به او دادم. من همچنان ضروری و ابتکاری یافتم که طبق تلگرام ۱۸۸ مورخ ۸ مارس توصیه کرده بودید که او را از قصد دولت متبوع خود در صورت ادامه نگاهداشتن قشون خود در ایران بدون تمایل دولت ایران مبنی بر مطرح ساختن فوری شکایت ایران به شورای امنیت آگاه ساختم و مخصوصاً این نکته را تأکید کردم که بی نهایت مهم و حیاتی است که هیچگونه

ضعف و تردید در تصمیم دولت ایران که در این باره باید اقدام نماید دیده نشود.

نخست وزیر سپس گفت: قبل از مرور به مذاکرات مسکو او مایل است بپرسد که امریکا و انگلیس چه می کنند و چه خواهند کرد چنانچه دولت شوروی اعتراض ما را ناشنیده بگیرد و چه اقدامی میسر است. من به او گفتم ممکن نیست من فعلا جواب قطعی به این سؤال بدهم. به هرحال من معتقدم که او از اهمیت مطالبی که شما در خطابه خود در کلوب ماوراء بحار اظهار داشته‌اید آگهی دارد.

من دیروز به شاهنشاه اهمیت و " سریو " بودن نظر دولت متبوع خود را هنگام امضاء اعلامیه راجع به ایران وسیله پرزیدنت روزولت عرض کردم و بالاخره اقدامی که دولت متبوع من از طرف ایران در جلسه بعدی شورای امنیت که واجد اهمیت فوق العاده می باشد و به نفع ایران در بحران فعلی است عرض کردم.

۲- قوام گفت: او سه موضوع را در مسکو مطرح کرد. (الف) او کوشید که وعده شوروی را در عقب نشینی سپاهیان قبل از دوم مارس بدست آورد. (ب) او از حمایت اخلاقی روسها در رفع مشکلات آذربایجان استمداد نمود. (ج) او تقاضای انتصاب سفیر جدیدی از طرف شوروی را برای ایران نمود. (که انجام شد).

استالین گفت: آذربایجان مسئله داخلی ایران است. چرا باید ایرانیان اینقدر آشفته گردند چه آذربایجانیها خود تقاضای خودمختاری دارند و نه استقلال. بهر حال اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی کاری نمی تواند انجام بدهد زیرا شرف شوروی درگیر است.

این اظهارات بدون توضیح ماند و قوام گفت: مشروطیت اجازه خودمختاری را نمی دهد. چنانچه آذربایجان خودمختار شود سایر ولایات نیز از آن پیروی می کنند و حکومت مرکزی کنترل آنها را از دست میدهد.

ایران (ظاهرا افتاده است) مولوتوف پیشنهاد کرد که دولت ایران رژیم موجود آذربایجان را منهای وزارت جنگ و وزارت امور خارجه برسمیت بشناسد. قوام اظهار داشت که او مایل است با آذربایجان سازش نماید ولی تا آنجائی که قانون انجمن ولایات اجازه میدهد. هم استالین و هم مولوتوف جداگانه مسئله دادن امتیاز نفت را به روسیه مطرح کردند. مولوتوف درباره تبعیض هایی که در این باره عمل شده است و به بریتانیا امتیاز داده شده و حال آنکه چیزی به اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی داده نشده است.

مولوتوف اظهار داشت که بیات هنگام نخست وزیری (نوامبر ۱۹۴۴ تا آوریل ۱۹۴۵) پیشنهاد کرده بود که بر اساس صدی پنجاه و یک روسها و صدی چهل و نو ایرانیان شرکت روس و ایران برای توسعه و بهره‌برداری از نفت شمال بوجود آید. اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی از این پیشنهاد امتناع ورزید ولی اکنون مایل است آن را قبول نماید. مولوتوف این پیشنهاد را در یادداشت کتبی که در آن پیشنهاد شناسائی رژیم موجود آذربایجان وجود داشت تسلیم قوام نمود.

چون قوام عدم توانائی خود را در انجام هر چیزی علیه مشروطیت و قانون تکرار کرد مولوتوف پیشنهاد خود را مبنی بر پذیرفتن پیشنهاد مذکور بیات پس گرفت و گفت: دولت شوروی برای گرفتن امتیاز کامل نفت اصرار خواهد ورزید. من اینطور حساب میکنم که این خواست برای کسب امتیاز نفت تنها تقاضای تاییدی است که در ضمن مذاکرات وسیله روسها بعمل آمده است.

در محرمانه ترین اظهارات و بدون بیان مطلبی که این اشاره باعث شده است. قوام به من اظهار داشت که در یک موضوع استالین و مولوتوف فریاد زدند که: ما اهمیتی نمیدهیم که امریکا و انگلیس چه فکر خواهند کرد - ما از آنها وحشتی نداریم.

من تحت این توهم هستم که این استدراک کوششی است که از طرف قوام برای تقرب به تمایل امریکا و انگلیس به علت عدم توانایی او در برآوردن خواسته‌های شوروی باشد.

تلگرام ۱۸۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹۱ - ۸۶۱

تلگراف موری سفیر امریکا در ایران به وزیر خارجه امریکا
تهران ۱۸ مارس ۱۹۴۶ - ۲۷ اسفند ۱۳۲۴ ساعت ۵ شامگاه

محرمانه

سرگرد "گاگارین" و "روسو" درخواست اجازه کرده‌اند که بکوشند و سفری از تبریز تا رضائیه به منظور دریافت نقل و انتقالات نیروهای شوروی و فعالیت‌های کردها بنمایند. من به آنها دستور دادم از این فعالیت صرف‌نظر نموده و به هیچ نقطه دیگر از کردستان هم اقدام به مسافرت ننمایند. مگرآنکه وزارتخانه آن را حیاتی تشخیص دهد که اطلاعات دست اول راجع به تمرکز نیروهای شوروی در منطقه سرحدی ایران و ترکیه بدست آورد. اینجانب پیشنهاد اعزام هیچ افسر امریکائی را در حال حاضر به آن منطقه نمی‌نمایم.

این قسمت محل سکونت کردهای مسلح میباشد که علی الظاهر تحت کنترل خیلی کم یا تحت کنترل نمی‌باشند و من تصور می‌کنم خطرات بسیار و پیش آمدهای وخیم که

وضع فعلی را باعث شده ساخته و برانگیخته شده باشد
بوجود آید. به نظر من چنین می‌آید که ما باید از هر چیزی
که به اختلال اوضاع در زمانی که پرونده ایران در برابر
شورای امنیت قرار دارد بپرهیزیم. توصیه آن وزارتخانه در
این مورد موجب مزید تشکر است.

تحت شماره ۳۲۶ به وزارت خارجه امریکا - ۱۱۰ تکراری به
مسکو و سفارت امریکا و آنکارا (سفارت امریکا) .

موری

تلگرام ۲۵۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹۱ - ۸۶۱

تلگراف "کنان" کاردار سفارت امریکا در اتحاد جماهیر
شوروی به وزیر امور خارجه امریکا
مسکو ۲۵ مارس ۱۹۴۶ - ۵ فروردین ۱۳۲۵

فوری

عقب نشینی سپاهیان شوروی در ایران از نواحی مشهد -
شاهرود و سمنان که در ۲ مارس شروع گردیده پایان یافته
است. با موافقت دولت ایران تخلیه سپاهیان شوروی در ۲۴
مارس آغاز می گردد. فرماندهی شوروی در ایران تخمین
میزند که تخلیه کامل سپاهیان شوروی از ایران در صورتی
که چیز غیر قابل پیش بینی رخ ندهد میتواند در ظرف ۵ یا
۶ هفته مورد احتساب قرار گیرد.

قوام السلطنه اظهار اطمینان کرد که مسئله ایران بطور
رضایت بخش حل گردد. مهمترین مسئله، مسئله تخلیه
سپاهیان شوروی از ایران است. مسئله آذربایجان در مقایسه
با این مسئله اهمیت کمتری را دارا است و آن را می توان
با مذاکرات به محض اینکه توافق بر سر مسئله تخلیه
سپاهیان شوروی از ایران بدست آمد حل نمود. قوام السلطنه
ورود سپاهیان بیشتری را از شوروی به ایران از بعداز ۲
مارس تکذیب کرد.

تحت شماره ۹۲۸ به وزارتخانه امریکا - ۷۴ تهران (سفارت امریکا) - ۱۶۱ به لندن (سفارت امریکا) و فرانکفورت. کنان.

تلگرام ۲۵۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹۱ - ۸۴۱

تلگراف موری سفیر امریکا در ایران به وزیر خارجه امریکا
تهران ۲۵ مارس ۱۹۴۶ - ۵ فروردین ۱۳۲۵

بسیار محرمانه - خیلی فوری

اطلاعات زیر امروز وسیله قوام به من داده شد: یادداشت اول حاکی است که دولت شوروی در ظرف ۵ یا ۶ هفته کلیه اراضی ایران را تخلیه خواهد کرد (چنانچه چیز دیگری رخ ندهد). یادداشت دوم پیشنهاد کرد که شرکت ایران و شوروی برای استخراج نفت ایران بر اساس ۵۱ درصد سهم روسها و ۴۹ درصد سهم ایرانی ها تشکیل یابد. در یادداشت سوم وساطت تمذیل وضع آذربایجان بوده است براین اساس که نخست وزیر آذربایجان بعنوان حکمران کل و وزرای کابینه بعنوان مدیران ادارات و مجلس محلی بعنوان شورای ایالتی شناخته گردند.

قوام قصد دارد به یادداشت اول با اظهار تشکر پاسخ دهد و تقاضای تخلیه کامل را در ۴ هفته تقاضا نماید. در پاسخ یادداشت سوم از وساطت شوروی و مذاکره مستقیم با دولت آذربایجان سرباز خواهد زد.

تحت شماره ۲۹۵ به وزارت خارجه امریکا - شماره ۷۷ تکراری به لندن (سفارت امریکا) - ۱۴۴ به مسکو (سفارت امریکا)

موری

اعضای فرقه دموکرات آذربایجان

تلگرام شماره ۲۷۴۶ - ۳ - ۵۴۵۹۱ - ۸۶۱

تلگراف سفیر امریکا در ایران به وزیر امور خارجه امریکا
تهران ۲۷ مارس ۱۹۴۶ - ۷ فروردین ۱۳۲۵

بسیار محرمانه - فوری

قوام پیشنهاد کرد که مناطق آذربایجان که هم مرز مشترک با عراق و ترکیه می باشد حذف گردد و استدلال او این بود که در غیر اینصورت استطکاک بین المللی که نه به نفع ایران و نه اتحاد جماهیر شوروی است بروز خواهد کرد.

در مورد یادداشت سوم شوروی موضوع مذاکره با دولت آذربایجان ظاهراً قوام جوابی تهیه نکرده بود او اظهار داشت در این مورد با "ساد چیکوف" مذاکره کرده بوده است و متذکر شد او مایل است موضوع را با آذربایجان در محدوده و مقدراتی که مشروطیت به او اجازه میدهد مورد گفتگو قرار دهد. او تصور میکرد که برای آذربایجان به جا و پسندیده است که هیئتی برای فتح باب مذاکره اعزام نمایند. سفیر شوروی جواب داده بود که چنانچه قوام نتواند از این حد جلوتر برود به عقیده او کوششهایش برای مذاکرات بی فایده است.

نخست وزیر به من یادآور شد که او نمی خواهد شورویها در جزئیات مذاکرات و روابطش با آذربایجان دخالت نمایند و آنچه از دولت روسیه در این مورد می خواهد حمایت کلی اخلاقی آنها می باشد که به همینگونه به ساد چیکوف توصیه کرده بوده است.

تحت شماره ۴۱۱ به وزارت خارجه امریکا - تکراری تحت ۱۲۱ به مسکو (سفارت امریکا) و ۸۸ لندن (سفارت امریکا) موری.

تلگرام شماره ۲۹۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹ - ۱ - ۸۶

تلگراف سفیر امریکا در ایران به وزیر خارجه امریکا

تهران ۲۹ مارس ۱۹۴۶ - ۹ فروردین ۱۳۲۵

بسیار محرمانه

آنچه در زیر آورده شود موارد مذاکراتی است که امروز با
قوام بعمل آمد:

او هنوز با شوروی به توافق نرسیده است و گمان می کند
تفاهم نهائی هنوز مدتی وقت لازم دارد. دیروز او سه
یادداشت به منشی سفارت روسیه تحویل نمود. یادداشت اول
در باره تخلیه سپاهیان شوروی بود و یادداشت دوم راجع
به نفت و یادداشت سوم راجع به انجام وضع آذربایجان.
در مورد اول و دوم علی الظاهر در تعقیب همان خطوطی
بوده است که اینجانب در تلگراف ۴۱ مورخ ۲۱ ماه مارس
خود اعلام نمودم.

در یادداشت مربوط به آذربایجان در آن تمایل مبنی بر اینکه
زبان ترکی مادام که زبان فارسی زبان رسمی باقی و برقرار
بماند مورد استعمال قرار گیرد ابراز شده بود و همچنین
اجازه داده بود که شورای ولایتی کلیه مأمورین محلی را
انتخاب نماید. و حکمران کل از طرف دولت در تهران مشروط
بر تصویب و تایید شورای ولایتی انتخاب میگردد. وظایف

سه‌گانه جنگ و دارائی و پلیس (و البته امور داخلی) بطور مطلق در دست حکومت مرکزی باشد .

بهرحال او گفت: که به شورویها گفته است که چنانچه پیشنهاد او را راجع به آذربایجان به این صورت قبول نشود او هم موافقتنامه نفت را کان لم یکن خواهد دانست. (من متذکر شدم که مسلما او در صورت عدم تخلیه سپاهیان در وقت مقرر نیز باید از عقد قرارداد نفت امتناع ورزد. او هم موافقت کرد و گفت این نکته را هم برای روسها روشن خواهد کرد). نخست وزیر خاطرنشان کرد که او راجع به مذاکرات نفت که با شوروی انجام داده با انگلیسها چیزی نگفته است. و از من خواست که آیا به عقیده من او باید به آنها هم چیزی بگوید یا نه. من به او گفتم که اینجانب هیچ گونه پاسخ رسمی در این باره نمیتوانم اظهار دارم. به هرحال گمان می کنم او نباید فراموش کند که بریتانیا نیز یکی از امضاءکنندگان معاهده سه جانبه سال ۱۹۴۲ میباشد و کاملا ممکن است خود را محق بداند که از جریان اطلاع یابد. ارسال به وزرات خارجه امریکا - به شماره ۴۲۴ مکرر به شماره ۸۶ به لندن (سفارت امریکا) و به شماره ۱۲۷ به مسکو (سفارت امریکا).

موری

تلگرام ۳۰۴۶ - ۳ - ۲۴۵۹۱ - ۸۶۱

تلگراف سفیر امریکا در ایران به وزیر امور خارجه امریکا

تهران ۲۰ مارس ۱۹۴۶ - ۱۰ فروردین ۱۳۲۵

محرمانه

گزارش میرسد که تخلیه بغیر از آذربایجان در قسمتهای شمال و نواحی که سابقا اشغال شده بوده است در حال وقوع و یا در شرف وقوع می باشد. کرج کاملا تخلیه شده است و تخلیه قزوین تقریبا دارد تمام می شود. گزارش تخلیه از فیروزکوه - شاهی و بابل رسیده است. نقل و انتقالات در بندرپهلوی مشاهده شده است و انتقالات نیروی سنگین و مهم در امتداد خط پهلوی و قزوین به چشم خورده است.

تحت شماره ۴۲۲ به وزارت خارجه امریکا - تکراری به شماره ۱۲۹ به مسکو (سفارت امریکا) و به شماره ۸۸ به لندن (سفارت امریکا).

موری

تلگرام شماره ۱۴۶ - ۴ - ۲۴۵۹۱ - ۸۶۱

تلگراف سفیر امریکا در ایران به وزیر امور خارجه امریکا

تهران ۱ آپریل ۱۹۴۶ - ۱۲ فروردین ۱۳۲۵

خیلی محرمانه

نخست وزیر گفت: سفیر شوروی به یادداشت او راجع به آذربایجان و نفت شفاها جواب داده است. راجع به نکات مربوط به آذربایجان دولت شوروی با شرایط پیشنهادی قوام موافقت کرده است. (موضوع تلگراف شماره ۴۱۱ مورخ ۲۷ مارس اینجانب) و اظهار کرد روسها نفوذ معنوی خود را بکار خواهند برد که برآن اساس موضوع را حل نمایند. قوام به من خاطر نشان ساخت که دیگر در این مورد نگرانی ندارد.

نخست وزیر گفت: او گزارشی دریافت داشته است که امروز صبح روسها در شرق قزوین پست نظامی مستقر کرده اند و از این میترسد که منظور آنها این باشد که او را به خاطر رد پیشنهاد متقابلشان مورد تهدید قرار دهند.

ارسالی تحت شماره ۱۴۰ به وزارت خارجه امریکا - تکراری به مسکو (سفارت امریکا) و به شماره ۸۹ به لندن (سفارت امریکا).

تلگرام شماره ۴۴۶ - ۴ - ۲۴۵۹۱ - ۸۶۱

تلگراف سفیر امریکا در ایران به وزیر امور خارجه امریکا
تهران ۴ آپریل ۱۹۴۶ - ۱۵ فروردین ۱۳۲۵

خیلی محرمانه - بسیار فوری

امروز قوام ساعت ده و نیم به ما اطلاع داد که او با سفیر روسیه به یک قرارداد واقعی در کلیه نکات تحت مذاکره نائل آمده است و پیش نویس یادداشت‌هایی که باید در موضوع عقب نشینی سپاهیان شوروی و نفت آذربایجان مبادله شود در دست اقدام می باشد. یادداشتها در باره آذربایجان بصورت یادداشت‌های امضاء نشده باقی مانده است زیرا نخست وزیر ترجیح می دهد که این مسئله بر اساس غیر رسمی واگذار شود تا از ارائه هرگونه بهانه‌ای برای دخالت شوروی جلوگیری شود.

مسئله آذربایجان صرفا مسئله داخلی ایران است و وسیله دولت ایران مستقیما با اهالی آن ایالت حل و فصل خواهد شد.

بطوری که استنباط میشود آذربایجان به همان صورتی که در تلگراف شماره ۴۲۹ - ۴۲۴ مورخ ۲۹ مارس و شماره ۳۵ مورخ ۱ آپریل خود اظهار کرده‌ام باقی خواهد ماند. قوام بینهایت خوشحال به نظر میرسید و ظاهراً این راه حل را بسیار رضایتبخش میدانست.

تلگرام شماره ۱۳۴۶ - ۲۴۵۹۱/۴ - ۸۶۱

تلگراف سفیر امریکا در ایران به وزیر امور خارجه امریکا

تهران ۱۳ آپریل ۱۹۴۶ - ۲۴ فروردین ۱۳۲۵

خیلی محرمانه

"جرنگان" ساعت ۷ شب قوام را ملاقات نمود و پیغام کامل مندرج در تلگرام شماره ۲۰۸ مورخ ۱۲ آپریل را به او ابلاغ کرد.

نخست وزیر هنوز بطور وضوح غیر مطمئن بود و نمیدانست بهترین روش متخذه چه خواهد بود و بینهایت ملاحظه‌کار بود از اینکه مبادا دست به عملی بزند که ریسک و خطر رنجش شوروی را دربرداشته باشد.

او مجدداً خاطرنشان کرد که چنانچه ازبرآوردن و اجابت خواسته‌های آنان قصور ورزد آنها ممکن است در مسئله آذربایجان علیه او دست باقدام زنند که البته حل مسئله آذربایجان بستگی به تحصیل حمایت معنوی آنان خواهد داشت. روسها ممکن است قشون خود را از ایران چنانکه موافقت شده است خارج نمایند ولی اسلحه و تجهیزات در دست آذربایجان خواهند گذاشت و آنها را به مقاومت تشویق خواهند نمود.

حکومت تهران ناگزیر است که سپاه‌یانی به آذربایجان فرستاده و در جنگ عجله به خرج دهد که در نتیجه روسها می‌توانند اعلام این حق را نمایند که برای حفظ امنیت سرحداتش دست به دخالتزند.

بالاخره با توجه به راهنمایی‌هایی که به قوام داده شده بود و پس از بحث مفصل نخست وزیر موافقت کرد که او به علاوه دستور نخواهد داد که شکایت ایران را از شورای امنیت خارج سازد. به هر حال او نیز مایل نیست که علاء به تاکتیک تهاجمی خود در مخالفت با شوروی در مسئله مورد بحث ادامه دهد.

موری

تلگرام شماره ۱۶۴۶ - ۴ / ۲۴۵۹ - ۸۶۱

تلگراف سفیر امریکا در ایران به وزیر امور خارجه امریکا

تهران ۱۶ آپریل ۱۹۴۶ - ۲۷ فروردین ۱۳۲۵

بسیار محرمانه - فوری

"جرنگان" میگفت او می ترسد که تصمیم نخست وزیر موجب تأسف دولت امریکا گردد ولی او امیدوار و مطمئن بود که دولت امریکا این امید را حاصل خواهد کرد که نتایج مطلوب را نخست وزیر بدست خواهد آورد.

قوام اظهار داشت که علاوه بر تجدید اعتماد راجع به تخلیه، سادچیکوف مجددا اطمینان داده است که شورویها نفوذ خود را بر آذربایجان بکار خواهند برد تا آنان خواسته‌های خود را در محدوده‌ای که نخست وزیر می تواند به آنها اعطاء نماید نگاه دارند، چنانکه در تلگراف ۴۲۴ مورخ ۲۹ مارس این سفارتخانه گفته شد. مظفر فیروز دیشب به "جرنگان" گفته است که مذاکرات مقدماتی و غیر مستقیم با آذربایجان در جریان است و امید میرود که هیئت نمایندگی آذربایجان بزودی به کرج برسند.

موری

تلگراف شماره ۲۶۴۶ - ۰۰/۴ - ۸۹۱

تلگراف وارد کاردار سفارت امریکا در ایران به وزیر امور
خارجہ امریکا

تهران ۲۳ آپریل ۱۹۴۶ - ۲ اردیبهشت ۱۳۲۵

آنچه در زیر آورده میشود متن کامل اعلامیه صادره وسیله
دولت ایران است که دیروز انتشار یافت.

از بدو تشکیل دولت حاضر هیئت وزرا بیشتر توجه خود را
مبذول به حوادث آذربایجان داشته‌اند. پس از مطالعه و
توجه به نیات و مقاصد هموطنان عزیز و گرامی هیئت وزرا
تصمیم گرفته است تا آنجائیکه محدودیتها قوانین مشروطه
ما اجازه میدهد ایده آنها و خواسته‌های ایالت فوق الذکر
باید به حقیقت بیوندد و باید تصمیم گرفت که هموطنان
عزیز را در آغوش برادری و یگانگی درآورد. بنابراین تصمیم
هیئت وزیران راجع به این مسئله بدین وسیله به اطلاع
عموم رسانیده میشود.

اختیاراتی که تحت قانون ربیع الثانی سال ۱۳۲۵ قمری
(قانون سال ۱۹۰۷ مبنی بر انتخاب شورای ایالتی و ولایتی)
و مواد ۲۹-۱۰-۹۱-۹۲ و ۹۳ متمم آن که برای شورای ایالتی و
ولایتی تصویب شده است بدین وسیله آن برای آذربایجان به
شرح زیر تایید و تشریح میگردد:

۱- مسئولان خدمات کشاورزی و تجارت و صنعت و حمل و نقل محلی و فرهنگی و بهداشتی و خط مشی و محاکم و ادارات مدعی المعومی و نظار مالی وسیله شورای ایالتی انتخاب شده و مطابق مقررات و نظامات کشوری احکام رسمی آنان وسیله دولت مرکزی در تهران صادر خواهد گردید.

۲- حکمران ولایت وسیله دولت مرکزی پس از اخذ نظرات شورای ولایتی منصوب خواهد شد. فرماندهان ارتش و ژاندرمری وسیله دولت مرکزی منصوب میگردند.

۳- زبان رسمی ایالت مانند سایر قسمت‌های مملکت زبان فارسی میباشد. کلیه احکام رسمی اداری و قضائی به زبان فارسی و آذربایجانی (ترکی) خواهد بود. پنج کلاس اولیه ابتدایی به زبان آذربایجانی تدریس خواهد شد.

۴- هنگام تخصیص بودجه و درآمدهای مالیاتی در کشور دولت احتیاجات آذربایجان را برای بهبود وضع و تجدید عمران و آموزش و پرورش و تشکیلات بهداشت و سایر امور مورد توجه قرار خواهد داد.

۵- فعالیتهای تشکیلات دموکراسی و اتحادیه کارگری در آذربایجان مانند سایر قسمت‌های مملکت آزاد خواهد بود.

۶- هیچگونه اقدامی علیه اعضاء حزب دمکرات بخاطر شرکت آنان در نهضت دموکرات در گذشته به عمل نخواهد آمد.

۷- موافقت بعمل آمد که تعداد نمایندگان آذربایجان در مجلس شورای ملی به نسبت جمعیت واقعی ایالت اضافه خواهد شد. در افتتاح مجلس پانزدهم پیشنهادی به این منظور تقدیم مجلس خواهد گردید و پس از تصویب آن تعداد اضافی نمایندگان انتخاب خواهند شد.

وارد

جعفر پیشه‌وری

تلگراف شماره ۲۵۴۶ - ۸۹۱/۰۰/۴

قسمتهائی از تلگراف کاردار سفارت امریکا در ایران به وزیر
امور خارجه امریکا

تهران ۲۵ آپریل ۱۹۴۶ - ۱۵ اردیبهشت ۱۳۲۵

محرمانه

آنچه در زیر آورده می شود اوضاع کلی سیاست ایران
میباشد بدانگونه که به نظر این سفارتخانه می آید:

۱- تخلیه سپاهیان شوروی از خراسان و ولایت ساحل خزر
چنین به نظر میرسد که نزدیک به اتمام است و آخرین
گزارش " روسو " از تبریز حاکی است که نیروی شوروی
بالاخره ممکن است آذربایجان را نیز تخلیه و ترک نماید.
بهر کیفیت گزارش های مکرر از کلیه ولایت شمالی حاکی
است که تعداد قزاقها و سایر افراد شوروی به لباس های
شخصی که بسیاری از آنان بطور آشکار معلوم است سرباز
میباشند روبه افزایش نهاده است. این موضوع با فعالیت
شدید شوروی در قشون آذربایجان چنانکه در گزارشها اخیر
تبریز دیده میشود بطور وضوح حاکی از تمایل شوروی بر
حفظ نفوذ خود بر آن منطقه با وجود عقب کشیدن نظامیان
خود میباشد.

۲- اگر چه موافقت کرده‌اند که آذربایجان را تشویق و وادار به قبول شرایط قوام مینمایند ولی کاملاً این امکان وجود دارد که روسها در اقدام خود بکارشکنی در کار نخست وزیر برخاسته باشند و یا تشویق دولت تبریز مبنی بر این که دولت خودمختاری را حفظ کنند و برای آنها اسلحه و افراد کاردان فنی تامین نموده و مبارزه طلبی تبریز را علیه تهران اجازه دهند تا نظرشان با موافقت انجام گیرد. اظهارات پرطمطنه عامه تبریز (تلگراف شماره ۱۲۱ مورخ ۲۲ آپریل) نموانه‌ای از آن است. ممکن است که صرفاً زاده گزافه باشد و یا اینکه به این مقصود و منظور بوده است که وضع مذاکره آذربایجان را در مذاکره با دولت ایران تقویت کند و یا ممکن است حاکی از این قصد و نظر باشد که هرگونه اندیشه از وضع شناسائی دو فاکتو استقلال فعلی را از بین ببرند.

۳- قوام درهرحال می کوشد که در حال و وضعی که ممکن است دل روسها را بدست آورد ولی در عین حال کوشا است که دولت خود را از اینکه ملعبه‌ای در دست آنها باشد نجات بخشد. او می خواهد مسکو را متقاعد سازد که دولت او دولتی " دوستانه " می باشد. بدون دادن امتیازی که نتواند آزادی کامل برای اقدامات ایران بوجود آورد. و در تعقیب انجام سیاستش او (الف) مذاکرات و قرارداد نفت را انجام داده‌است. (ب) شرایط سهلی برای آذربایجان پیشنهاد نموده است. (ج) با وضع تذبذب در مقابل شورای امنیت

ایستادن و بالاخره تسلیم فشار شوروی در تقاضای حذف شکایت ایران شده است. (د) توقیف سید ضیاءالدین و سرلشکر ارفع. (س) توقیف مخالفین روسها و توقیف روزنامه های ضد روسی و رفع توقیف از کلیه جرائد چپ رو و مرخصی کردن بسیاری از افسران و مقامات رسمی که تصور می رفت ضد روسها باشند. (ه) رفع محذور از میتینگهای حزب توده و اجازه انتصاب بسیاری از اعضاء حزب توده و یا طرفداران آنها به پستها و مقامات دولتی و شناسائی تشکیلات کارگری توده (گرچه اتحادیه کارگران وضع قانونی در ایران ندارند) و حتی انتصاب رئیس آن " روستا " به عنوان شورای عالی جدید کار (و) پیوسته قوام در اظهارات عمومی خود روش صلح جویانه و مسالمت آمیز در مورد مسئله آذربایجان بکار می برد و صدور دستورهای موکد به نیروی تأمینی مبنی براینکه از هرگونه حمله یا تحریک دموکراتها خودداری نمایند و به آذربایجان نرود مگر آنکه خود به آنها اجازه مخصوص دهد.

از طرف دیگر قوام با موفقیت بسیار شدیدترین تقاضاهای روسیه را در مورد آذربایجان و نفت رد کرده است. عدم التجاء به شورای امنیت و مقاومت در برابر فشارهای شوروی علیه سرهنگ نورمان شوارتسکف و تقویت او در اجرای پروگرام ژاندمری و نیرومند ساختن این تشکیلات در ولایات ساحلی خزر هنگام تخلیه شوروی.

۴- سیاست داخلی نخست وزیر کاملاً بسته به سیاست خارجی او می باشد و بطور خلاصه عبارت است از کوشش درازبین بردن آثار اظهارات و گفته‌های خارجیان مبنی بر اینکه ایران آنقدر عقب مانده است که نمی تواند امور خود را اداره نماید و با اینکه نمی توان اعتقاد داشت که روش و اصول " دموکراتیک " را نگاه بدارد یعنی دولتی فاشیست داشته باشد.

۵- روسها بدون شک از قوام بیش از جانشینهای او خشنود میباشند ولی این سفارتخانه مشکوک است که آنها این رضایت را بطور غیر محدود در تنوع حکومت " دوستانه " خود بتوانند ادامه دهند.

هم اکنون حزب توده که در دنباله و تعقیب روش و سیاست شوروی باید بر آن متکی باشند به نخست وزیر به عنوان آنکه تمایلات ارتجاعی نشان می دهد کنایه می زنند و ریشخند مینمایند. گرچه هنوز این حزب از او نبریده است ولی دست به مبارزه خشنی زده است تا موقعیت خود را مستحکم سازند و به تازگی در تهران تجدید تشکیلات نموده و نمایشها و دمونستراسیونهای متجاوزانه‌اش نسبت به مسائل ملی و بین المللی رو به افزایش است.

این حزب در مورد بحرین اعلامیه می دهد و از هر فرصت و موقعیتی در حمله به ممالک متحده امریکا و انگلستان به عنوان نیروهای امپریالیستی استفاده کرده و حمله مینمایند. حمله خشونت آمیز اخیر مطبوعات به شوارتسکف که متن کامل آن با پست هوایی فرستاده شد مصرف و نشانه‌ای از آن است که الهام یافتگان شوروی برآنند که نفوذ امریکا را در اینجا از بین بردارند.

انتخابات مجلس آینده اهمیت حیاتی و قاطعی خواهد داشت. در میان افراد معتدل و محافظه کار این نگرانی وجود دارد که مبادا حزب توده تعداد بسیاری نماینده بدست آورد و آنها را قادر سازد که کابینه را در صورت عدم توافق با آنچه را که خودشان دیکته می نمایند بزانو درآورده و وادار به اجرای دستورهای خود سازند.

خطر در اینجا است که قوام در تعقیب سیاست دلجویانه خود مجبور خواهد شد که تسلیم به قدرتهای دائم التراید گروه‌های مورد حمایت شوروی گردد تا جائیکه او جز انتخاب راه بزانو در آمدن و تسلیم کامل در برابر آنها شدن و با طرد شدن و از قدرت به نفع یک دولت دست نشانده واقعی ساقط شدن نداشته باشد. خطر دیگر این است که او از لحاظ جسمی قادر به ایستادگی در برابر آنها و در زیر یک چنین بار سهمگین که او می کوشد به تنهایی حمل نماید و بحران

سیاسی را حل کند نباشد و عاجز ماند و نتواند به جسم
محتضر دولت ایران جان بخشد.

بعضی ها معتقدند که هم اکنون علائم خستگی و فرسودگی
در او ظاهر است و گمان می کند که نخست وزیر به همین
جهات زمینه تسلیم را آماده مینماید. در هر حال قوام روی
طناب راه میرود و نیاز کامل به توانائی و زرنگی سیاسی
خود دارد که بتواند موازنه را حفظ نماید و سقوط نکند.

وارد

مہاباد: دیدار پیشوا قاضی محمد با آرچیبالد روزولت،
یکشنبه ۱۵ سپتامبر ۱۹۴۶ - ۱۳۲۴

تلگراف ۱۲۳ دوهر جرالد ف . پ

تلگراف قائم مقام وزارت امور خارجه امريکا به هر دو
سرکنسول امريکا در تبريز

واشینگتون - ۲۹ آپريل ۱۹۴۶ - ۹ اردیبهشت ۱۳۲۵

محرمانه

عطف به تلگراف شماره ۱۲۷ مورخ ۲۷ آپريل، ما گمان
ميکنيم براي شما و " روسو " رفتن به مهاباد با شرايط فعلي
به عنوان مهمان قاضي محمد مطلوب نباشد. زيرا قاضي
هنوز پيشوای يك نهضت استقلال طلبانه عليه حکومت
مرکزی ايران ميباشد.

به علاوه يك چنين دیداری ممکن است در سراسر خاورميانه
به خصوص در عراق و ايران به عنوان نشانه همدردی امريکا
با تمايلات روسها به خاطر ايجاد کردستان مستقل مورد
تعبير و تفسير قرار گيرد.

ارسال به تبريز (کنسولگری امريکا) - تکراری به تهران
(سفارت امريکا).

آچن

تلگراف شماره ۴۴۶ - ۲۴۵۹۱/۵

تلگراف کاردار سفارت امریکا در ایران به وزارت امور
خارجہ امریکا

تهران ۴ می ۱۹۴۶ - ۱۴ اردیبهشت ۱۳۲۵

محرمانه - خیلی فوری

عطف به تلگرام شماره ۲۸۳ مورخ یکم می آن وزراتخانه

قوام امروز عصر به من اطلاع داد که او ظرف یکی دو روز
مأموری به آذربایجان خواهد فرستاد تا اطمینان حاصل کند
که آیا تخلیه سپاهیان شوروی واقعیت انجام یافته‌ای است
یا نه - او احتمالاً فردا به علاء اطلاع خواهد داد و به او
دستور میدهد که شورای امنیت را نیز از جریان مطلع نماید
و همچنین به شورا اطلاع خواهد داد که گزارش ایران به
شورای امنیت در مورد تخلیه قوای شوروی در تعقیب دریافت
گزارشی است که از مامور فوق دریافت داشته است.

قوام اظهار داشت که طبق آخرین اطلاعات حاصله از منابع
شوروی و ایران کلیه سپاهیان شوروی از ایران منجمله از
آذربایجان تا قبل از ۶ می خارج خواهند شد. قائم مقام و
رئیس ستاد امروز به کاردار نظامی اطلاع داد که طبق
اطلاعات واصله ولی مورد استعلام، کلیه سپاهیان شوروی
سراسر ایران را تخلیه کرده‌اند.

ارسالی به وزارتخانه امریکا به شماره ۶۲۸ و تکراری به
مسکو (سفارت امریکا) به شماره ۱۸۳

وارد

تلگراف شماره ۴۴۶ - ۵ - ۲۰۱۰۰

تلگراف کاردار سفارت امریکا در ایران به وزیر امور خارجه
امریکا

تهران - ۴ می ۱۹۴۶ - ۱۴ اردیبهشت ۱۳۲۵

محرمانه - فوری

قوام امروز عصر به من گفت: که مذاکرات او با آذربایجانیان
به بن بست رسیده است. نکته اصلی عدم موفقیت در انحلال
قشون آذربایجان است. نخست وزیر اصرار میورزید که این
قشون باید کاملاً منحل گردد و هر نیروئی که در آینده در
آن ایالت استقرار یابد متشکل از سربازان وظیفه و افسرانی
باشند که از تهران منصوب میگردند. پیشه‌وری از قبول آن
امتناع ورزیده است و سایر نکات مورد اختلاف از قرار زیر
میباشد:

۱- نخست وزیر بر آن است که مجلس ملی آذربایجان منحل
گردد و انتخابات جدیدی برای شورای ایالتی بوجود آید ولی

پیشه‌وری می خواهد که مجلس فعلی به همان کیفیت باقی بماند و بصورت شورای ولایتی درآید.

۲- قوام می خواهد که امور مالی آذربایجان وسیله مأموران گماشته شده از تهران که افراد محلی را انتخاب نموده و به کمک بگیرند. تحت کنترل و نظارت درآید که حافظ منافع ایالت باشند و لیکن پیشه‌وری اصرار دارد که رئیس امور مالی باید از افراد محلی انتخاب شده و مأموران تهران زیر نظر او کار کنند.

برخلاف گزارش های غیر رسمی قوام می گوید هیچ گونه مذاکره‌ای راجع به اینکه چه شخصی باید حکمران کل آذربایجان انتخاب شود بعمل نیامده است.

نخست وزیر امروز صبح پیشه‌وری و ساد چیکوف سفیر شوروی را ملاقات نموده و ساد چیکوف بعنوان رابط در آنجا حضور یافته بوده است. طبق گفته قوام در آنجا پیشه‌وری با یک چنان روش عنودانه و غیر مودت‌آمیز پافشاری نموده است که قوام کنترل خود را از دست داده و زبان غیر دیپلماتیک بکار برده است. نخست وزیر امیدوار است که فردا به منظور کوشش بیشتری برای نیل به توافق با پیشه‌وری ملاقات نماید.

چنانچه این مساعی با شکست مواجه شود انتظار می رود که پیشه‌وری پس فردا به تبریز مراجعت نماید ولی این

موضوع به معنی کامل قطع مذاکرات نیست بلکه او گمان میکند که یا خود پیشه‌وری و یا نماینده دیگری از آذربایجان بزودی به تهران مراجعت کرده و مذاکرات را از سر خواهند گرفت.

قوام میگوید: به پیشه‌وری صراحتاً اعلام داشته است که او امتیازاتی فوق آنچه را که عیناً به مردم اعلام داشته است به او نخواهد داد. (تلگراف شماره ۵۷۸ مورخ ۲۴ آپریل سفارتخانه).

او اظهار کرد اصول مشروطیت و قوانین آن او را از این کار بازداشته است و بعلاوه از طرف کابینه اختیاراتی بیش از این ندارد.

تحت شماره ۶۳۹ به وزارت خارجه امریکا - تکراری به شماره ۱۸۴ به مسکو (سفارت امریکا) و پاریس (سفارت امریکا).

وارد

عکس تاریخی: این عکس، پیشوا قاضی محمد و پیشه‌وری را در کنار هم نشان میدهد. پیشه‌وری در آن هنگام در راس هیاتی برای مذاکره با دولت مرکزی رهسپار تهران بود و در فرودگاه تبریز، قاضی محمد او را بدرقه کرد.

در عکس در کنار پیشه‌وری، معاون او جهانشاه‌لو و پس از قاضی محمد، به ترتیب شبستری رئیس مجلس حکومت آذربایجان و جاوید استاندار قرار گرفته‌اند.

تهران: روزنامه هیوا - شماره ۷ شنبه ۱۳۵۸ شمسی ۳۰ ژوئن ۱۹۷۹ میلادی

(منبع: آرشیو شخصی آقای کمال عبدالمهی)

تلگراف شماره ۵۴۶ - ۲۴۵۹۱/۵ - ۸۶۱

تلگراف کاردار سفارت امریکا در ایران به وزیر امور خارجه
امریکا

تهران ۵ می ۱۹۴۶ - ۱۵ اردیبهشت ۱۳۲۵

محرمانه

عطف به تلگراف شماره ۳۸۶ مورخ ۲ می. پس از مشورت با
مقامات انگلیسی و ایرانی و سایر منابع این سفارتخانه
میتواند به اطمینان بگوید که تا این تاریخ کلیه قسمتهای
شمال ایران شاید به استثنای آذربایجان کاملاً از قشون
شوروی تخلیه شده است.

وابسته مطبوعاتی سفارت انگلیس همین حالا از مسافرت در
سواحل بحر خزر از آستارا تا بندر شاه مراجعت کرده و
گزارش میدهد که جز واحدهای متفرقه که وظایف مربوط به
تخلیه را انجام میدهند کلیه سپاهیان شوروی خارج
گرفته‌اند.

یک نفر افسر ژاندرمری موثق حالا از مازندران مراجعت کرده
است و گزارش میدهد که تخلیه کاملاً انجام یافته است.
اطلاعاتی که راجع به عده‌ای از سربازان روسی میرسد که
با لباس شخصی در مملکت مانده‌اند ضد و نقیض است ولی
به نظر نمی‌رسد که تعدادشان زیاد باشد. این اطلاعات عطف

به آذربایجان نمیگردد چه اطلاعات صحیح راجع به آنجا را نمی توان در تهران بدست آورد.

"گاگارین" که در تاریخ ۶ می به تبریز رفت اینک باید به آنجا رسیده باشد و با "دوهر" میتواند گزارشی راجع به تخلیه و وضع آنجا ارسال دارند. نظر ما این است که تخلیه سپاهیان به لباس نظامی در تاریخ مقرر انجام خواهد گرفت ولی تعدادی نظامی در لباس شخصی در آذربایجان باقی خواهند ماند.

تحت شماره ۶۴۰ به وزارتخانه امریکا و تحت شماره ۸۵ تکراری به مسکو (سفارت امریکا)

وارد

تلگراف شماره ۶۴۶ - ۹۵۱۰۰۰/۵

قسمتهائی از تلگراف کاردار سفارت امریکا در ایران به
وزارت امور خارجه امریکا

تهران ۶ می ۱۹۴۶ - ۱۶ اردیبهشت ۱۳۲۵

محرمانه - خیلی فوری

دیشب اطلاع یافتم که در سوم ماه مه اعلیحضرت شاهنشاه
آجودان خود سرلشکر ریاضی را نزد " لوروژتل " فرستاده
است که نگرانی خود را از اینکه مبادا قوام نخست وزیر
بعقد موافقتنامه‌ای با آذربایجان مبنی بر اینکه سپاهیان
آذربایجان با وضع موجود خود باقی بمانند و از تشکیل و
ایجاد سپاه منظم و دائمی ایران در آنجا ممانعت بعمل آید
کشانده شود نزد سفیر ایران ابراز دارد.

اعلیحضرت شاهنشاه فکر می کنند که قوام خود را مجبور
بعقد موافقتنامه قبل از ششم ماه مه مییابد و ممکن است در
نیل به این مقصود امتیازات قابل ملاحظه‌ای به روسها بدهد.
شاهنشاه امیدوار است انگلستان بتواند اعمال نفوذ نموده و
از آن جلوگیری بعمل آورد.

لوروژتل این موضوع را دیروز باطلاع " بوین " در پاریس
رسانید (وزیر امور خارجه انگلیس که در آن ایام در پایتخت

فرانسه اقامت داشت) و دستوری به مضمون زیر دریافت کرده است:

۱- دولت انگلستان دلیلی نمی بیند که قوام احتیاج به عقد موافقتنامه قبل از ۶ مه داشته باشد و چنانچه او وسیله روسها تحت فشار واقع شود که دست به اینکار زند ممکن است چنین استنباط کرد که روسها می خواهند وجود سپاهیان آذربایجان شناخته شده و آن را قسمتی از قشون ایران به حساب آورند به این منظور که تانکها و اسلحه و مهماتی که تحویل سپاهیان آذربایجان نموده‌اند ادعا شود که برای دولت ایران تامین گردیده است و بنابراین نمیتواند موضوع شکایتی به شمار آید.

۲- قوام نباید صرفاً به این علت که روسها را تحریک به تخلیه ایران نماید در انعقاد موافقت نامه عجله به خرج دهد. دولت انگلستان قصد ندارد که بیش از این قصور روسها را در اجرای قرارداد در مورد تخلیه به سکوت برگزار نماید و نخست وزیر ایران هم باید بیاد داشته باشد که هنوز مسئله ایران در صورت مذاکرات شورای امنیت قرار دارد.

۳- به هرحال دولت انگلستان احساس مینماید که دولت ایران و حکومت آذربایجان باید بتوانند به موافقت دوستانه نائل گردند و نیز دولت انگلستان براین احساس است که

دولت ایران باید از بکار بردن قوا و نیرو علیه آذربایجان
بپرهیزد.

به " لوروزتل " دستور داده شده است که نظرات فوق الذکر
را به اعلیحضرت شاهنشاه عرض و به قوام ابلاغ نماید.
"بوین " اظهار عقیده کرده بوده است که چنانچه سفارت
امریکا (در تهران) از این نظرات حمایت نماید مفید و موثر
خواهد بود. سفیر انگلیس بنا بود دیشب با شاهنشاه با قوام
ملاقات بعمل آورد ولی از نتیجه آن اطلاعی بدست
نیآورده‌ام.

در صورت عدم دریافت دستور برای اقدام از طرف اینجانب
در این زمینه اقدامی نخواهد شد گرچه حس میکنم که وضع
انگلیس در این مورد بسیار مناسب می باشد. چنانچه در
تلگراف شماره ۶۳۹ مورخ چهارم می با اطلاع رسانیده‌ام قوام
مرا وادار بدرک این مطلب کرد که او محکم ایستادگی خواهد
کرد نمی خواهد بیش از آنچه در برابر عموم اعلام داشته
است به دادن امتیازاتی تن دردهد. بهرحال حوادث نشان
داده است که گاهی در بروز حوادثی در برابر فشار زیاد با
ضعف و ناتوانی روبرو می گردد و من معتقدم که به جا و
مفید خواهد بود چنانچه آن وزراتخانه به من دستورهای
ارائه نماید تا او را از نظرات دولت متحده امریکا مستحضر
سازم.

در این مورد چنین استنباط می‌کنم که وزارت خارجه موافقت دارد که با ادامه سپاهیان کاملاً مسلح آذربایجان تحت کنترل دولت محلی که عملاً استقلال "دوفاکلو" آنرا می‌رساند و هر نوع موافقتنامه که وسیله قوام بعمل آید صرفاً بعنوان رهائی از وضع موجود تلقی خواهد گردید.

تحت شماره ۶۴۱ به وزارت خارجه امریکا - تحت شماره ۱۸۶ به مسکو (سفارت امریکا) و پاریس
"وارد"

زندگی سیاسی قوام السلطنه، تالیف: جعفر مهدی نیا، چاپ
چهارم سال ۱۳۵۷

مهاباد - ستاد فرماندهی حکومت کردستان ۱۳۲۵ - ۱۹۴۶
نشسته از طرف راست نفر چهارم پیشوا قاضی محمد

می توان گفت در جریان جنگ دوم جهانی، روسها فقط به خاطر اینکه در بدست آوردن امتیازاتی در ایران از انگلیسیها و امریکایی ها عقب نمانند، دست به هر کاری زدند. یکی از کارهای آنان به بازی گرفتن احساسات پاک و آرزوهای مردم کرد بود. نکته بسیار جالب توجه این است: وقتی روسها از ایران خارج شدند و جریان حکومت مهاباد بهم خورد، از "آندره گرومیکو" که در آن زمان نماینده شوروی در سازمان ملل متحد بود سوال کردند: اکنون که شما از ایران خارج شدید، سرنوشت کردها چه خواهد شد؟ پاسخ ایشان جالب بوده است. در جواب این سوال گفته: "این یک مساله داخلی ایران میباشد و ما حق دخالت در امور داخلی کشورهای دیگر را نداریم!".

از "جورج وی آلن" سفیر کبیر وقت امریکا سوال شد که برخورد دولت ایران را با سران حکومت مهاباد چگونه ارزیابی می کنید؟ و این شدت عمل با آنان لازم بود یا خیر؟ پاسخ داد: برای اعاده امنیت منطقه لازم بود!.

نگاهی به تاریخ مهاباد، نویسنده: سید محمد صمدی، انتشارات رهرو مهاباد، چاپ اول سال ۱۳۷۷

تبریز: مذاکره پیشوا قاضی محمد با سران فرقه آذربایجان
۱۳۲۵/۲/۳ شمسی

از راست: ۱- زیرو بهادری ۲- رشید جهانگیری ۳- محمد حسین
سیف قاضی ۴-؟ ۵- پیشوا قاضی محمد ۶- سید جعفر پیشه‌وری
عکس: از کتاب ساجبلاغ مگری (مهاباد) در آئینه‌ی اسناد
تاریخی، گردآوری و تالیف: فریدون حکیم زاده

مزار جعفر پیشه‌وری در پارک مفاخر باکو

مزار پیشوا قاضی محمد در مہاباد

منابع:

- زندگی سیاسی قوام السطنه، تالیف: جعفر مهدی نیا، انتشارات پانوس چاپ چهارم سال ۱۳۷۵
- نگاهی به تاریخ مهاباد، نویسنده: سید محمد صمدی، انتشارات رهرو مهاباد چاپ اول سال ۱۳۷۷
- ساوجبلاغ مکری (مهاباد) در آیینهی اسناد تاریخی، تالیف: فریدون حکیم زاده انتشارات مرکز نشر فرهنگی هیوا - مهاباد چاپ اول ۱۳۸۹
- جمهوری کردستان، نویسنده: حامید گوهری، ترجمه: حسن ماورانی، چاپخانهی شهاب - اربیل چاپ اول ۲۰۱۳